

การสำรวจแหล่งภาพเขียนสีบนผนังหิน สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เขาวังกุลา

ตำบลช่องสะเดา อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี

โดย

นายชัยนันท์ บุษยรัตน์

ผลงานเสนอเข้ารับการประเมิน

ในตำแหน่งนักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ

การสำรวจแหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์เขาวังกุลา

ชัยนันท์ บุษยรัตน์ *

ความเป็นมา

แหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์เขาวังกุลา เป็นแหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินที่ค้นพบใหม่ในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี นอกเหนือจากแหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินที่เคยมีการค้นพบก่อนหน้านี้มาแล้ว ๔ แหล่ง ได้แก่

- ถ้ำรูป (เขาเขียว) หมู่ที่ ๗ บ้านพุหว้า ตำบลวังกระแจะ อำเภอไทรโยค
- ถ้ำผาแดง หมู่ที่ ๕ บ้านโป่งหวาย ตำบลด่านแม่แฉลบ อำเภอศรีสวัสดิ์
- ถ้ำตาด้วง หมู่ที่ ๑ บ้านช่องสะเดา ตำบลช่องสะเดา อำเภอเมือง (จังหวัดกาญจนบุรี : ๒๕๔๔)
- เขาหนองพุก หมู่ที่ ๑๑ บ้านพุราด ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค (วสันต์ เทพสุริยานนท์ : ๒๕๕๒)

โดยเมื่อกลางปี พ.ศ. ๒๕๕๓ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ได้รับแจ้งจากองค์การบริหารส่วนตำบลช่องสะเดาว่ามีชาวบ้านไปพบภาพเขียนสีโบราณบริเวณเพิงผาบนเขาวังกุลา และขอให้ส่งเจ้าหน้าที่ไปร่วมตรวจสอบ แต่เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นฤดูฝน ไม่เอื้ออำนวยต่อการเดินทางไปปฏิบัติงาน

จนกระทั่งวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๕๔ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์จึงได้จัดชุดเจ้าหน้าที่ไปดำเนินการสำรวจร่วมกับอุทยานแห่งชาติเอราวัณและองค์การบริหารส่วนตำบลช่องสะเดา โดยมีคณะผู้ร่วมเดินทางครั้งนี้ ประกอบด้วย

๑. นายชัยนันท์ บุษยรัตน์	หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
๒. นายวีรพันธุ์ มาไลยพันธุ์	ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี
๓. นายชัยยา ห้วยหงส์ทอง	หัวหน้าอุทยานแห่งชาติเอราวัณ
๔. นายบรรจง รักชาติ	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลช่องสะเดา
๕. นายสมศักดิ์ ฮกยินดี	หัวหน้าหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติผาลั่น
๖. นายชด บูชา	พนักงานพิทักษ์ป่า
๗. นายวสันต์ กระต่าย	ลูกจ้างชั่วคราวองค์การบริหารส่วนตำบลช่องสะเดา
๘. นายกัลญา เจ๊กนาง	ลูกจ้างชั่วคราวอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
๙. นายมานพ นพคุณ	ลูกจ้างชั่วคราวอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
๑๐. นายนิคม นพวงศ์	ลูกจ้างชั่วคราวอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
๑๑. นายสะอาด สุวรรณ	ลูกจ้างชั่วคราวอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

*** นักโบราณคดี ระดับชำนาญการ อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ กรมศิลปากร**

ที่ตั้งและการเข้าถึงแหล่ง

แหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินเขาวังกุลา หมู่ที่ ๑ บ้านช่องสะเดา ตำบลช่องสะเดา อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี อยู่ในพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติเอราวัณและองค์การบริหารส่วนตำบลช่องสะเดา สามารถเดินทางจากตัวจังหวัดโดยใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๑๙๙ (กาญจนบุรี - ศรีสวัสดิ์) ผ่านทางแยกลาดหญ้า - เขาชนไก่ – เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ - อุทยานประวัติศาสตร์สงครามเก้าทัพ ถึงหลักกิโลเมตรที่ ๒๕ (ทางแยกโป่งปัด) จากนั้นเลี้ยวซ้ายใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๔๕๗ (ทางแยกโป่งปัด - ทางแยกทัพศิลา) (กรมทางหลวง : ๒๕๕๔) ตรงไปประมาณ ๑.๒ กิโลเมตร ข้ามสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก (แม่น้ำแควใหญ่) สุดคอสะพานขวามือจะพบทางลาดยางแยกเข้าสำนักสงฆ์ป่าเทพนิมิต (ประมาณ ๕.๓ กิโลเมตร) เมื่อถึงสำนักสงฆ์ฯ มุ่งหน้าไปอีกประมาณ ๓๐๐ เมตร ทางขวามือจะพบลานลูกรังบดอัดพื้นที่ประมาณ ๒๕ ตารางเมตร สามารถจอดรถได้ ๒ - ๓ คัน มีจุดสังเกตคือหมุดคอนกรีต GPS ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย หมายเลข TTN. 103 ที่บริเวณไหล่ทาง

จากลานนี้ สามารถมองเห็นเขาวังกุลาและเพิงผาที่พบภาพเขียนสีซึ่งอยู่ไม่ไกลนัก ต่อจากนั้นใช้การเดินเท้าไปตามเส้นทางขึ้นเขาซึ่งมีความลาดเอียงประมาณ ๒๐ - ๓๐ องศา ตลอดรายทางมีโขดหิน ต้นไผ่ขึ้นระเกะระกะ การเดินเท้าใช้เวลาประมาณ ๑๕ - ๒๐ นาทีก็จะถึงแหล่ง

พิกัดทางภูมิศาสตร์

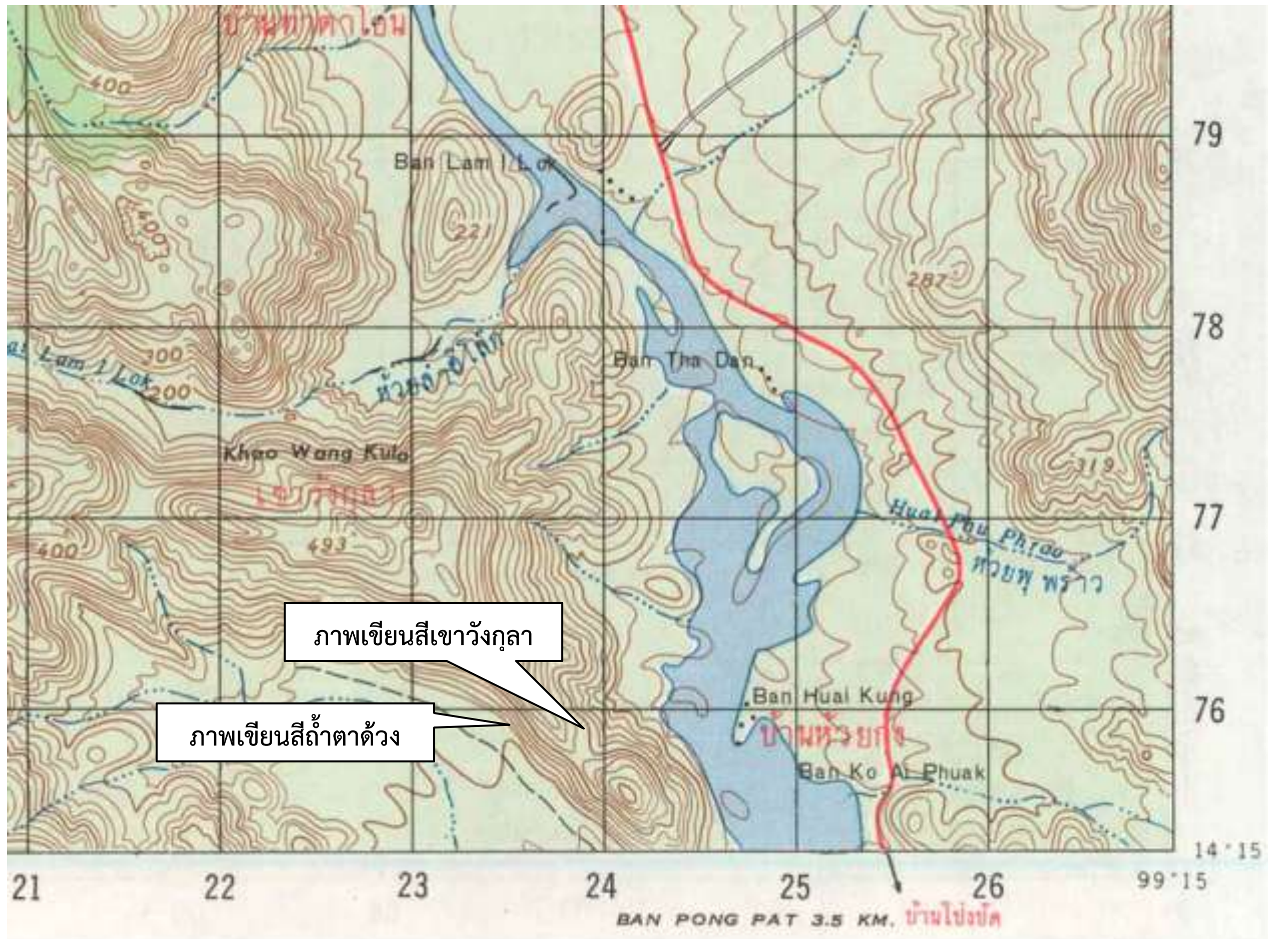
แหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินเขาวังกุลา อยู่บนเขาวังกุลาซึ่งเป็นเขาลูกเดียวกันกับที่พบแหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินถ้ำตาด้วงแต่อยู่คนละฟากเขา โดยแหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินเขาวังกุลาอยู่ทางฟากตะวันออกติดแม่น้ำแควใหญ่ (ปัจจุบันเป็นอ่างเก็บน้ำของเขื่อนท่าทุ่งนา) และแหล่งภาพเขียนสีถ้ำตาด้วงอยู่ทางฟากตะวันตก

แหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินเขาวังกุลา มีลักษณะเป็นเพิงผาขนาดเล็ก ๒ แห่งใกล้ๆ กัน สามารถตรวจหาพิกัดจากเครื่อง GPS ได้ดังนี้

- เพิงผาที่ ๑ อยู่ประมาณรุ้งที่ ๑๔ องศา ๒๖ ลิปดา .๐๒๔ พิลิปดา เหนือ
  แวงที่ ๙๙ องศา ๒๑ ลิปดา .๙๓๑ พิลิปดา ตะวันออก
  ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๑๕๐ เมตร

- เพิงผาที่ ๒ อยู่ประมาณรุ้งที่ ๑๔ องศา ๑๕ ลิปดา .๓๒๐ พิลิปดา เหนือ
  แวงที่ ๙๙ องศา ๑๓ ลิปดา .๘๖ พิลิปดา ตะวันออก
  ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๑๕๐ เมตร

หรือที่ประมาณพิกัดกริด 47 PMS 239759 ตามแผนที่จากภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร มาตราส่วน 1 : 50000 พิมพ์ครั้งที่ 1 - RTSD ลำดับชุด L 7017 ระวาง 4837 IV (กรมแผนที่ทหาร : ๒๕๑๘)

แผนที่จากภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร มาตราส่วน 1 : 50000 พิมพ์ครั้งที่ 1 - RTSD ลำดับชุด L 7017 ระวาง 4837 IV แสดงพิกัดของแหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินเขาวังกุลา

ภาพถ่ายดาวเทียมจาก Google Earth แสดงตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินเขาวังกุลา (สืบค้นเมื่อพฤษภาคม ๒๕๕๔)

ลักษณะทางกายภาพ

- เพิงผาที่ ๑ เป็นจุดแรกที่พบเมื่อขึ้นไปถึง มีชานกว้างประมาณ ๓ เมตร ยาว ๑๖ เมตร สูง ๖ เมตร พบภาพเขียนสีที่ระดับความสูง ๑.๔๐ เมตรจากพื้นชาน เป็นแนวยาวประมาณ ๒.๖๐ เมตร ใช้วิธีวาดภาพลงบนพื้นผิวของผนังตามธรรมชาติโดยไม่มีการเตรียมพื้นผิวให้เรียบ วาดเป็นภาพบุคคลและสัตว์ สีที่ใช้วาดเป็นสีแดงปนน้ำตาล สภาพโดยทั่วไปยังคมชัด มีเพียงบางส่วนที่เริ่มเลือนรางจากการไหลผ่านของน้ำฝนและคราบหินปูน

บริเวณที่พบภาพเขียนสีบนผนังหินเพิงผาที่ ๑

รูปภาพและความหมาย (จากตำแหน่งที่พบบนผนังหิน เรียงจากซ้ายไปขวา)

๑ ภาพบุคคล ?

๒ ภาพสัตว์ (ไก่)

๓ ภาพบุคคลและกองไฟ (ประกอบพิธีกรรม?)

๔ ภาพบุคคลอยู่บนหลังสัตว์ (วัว ?)

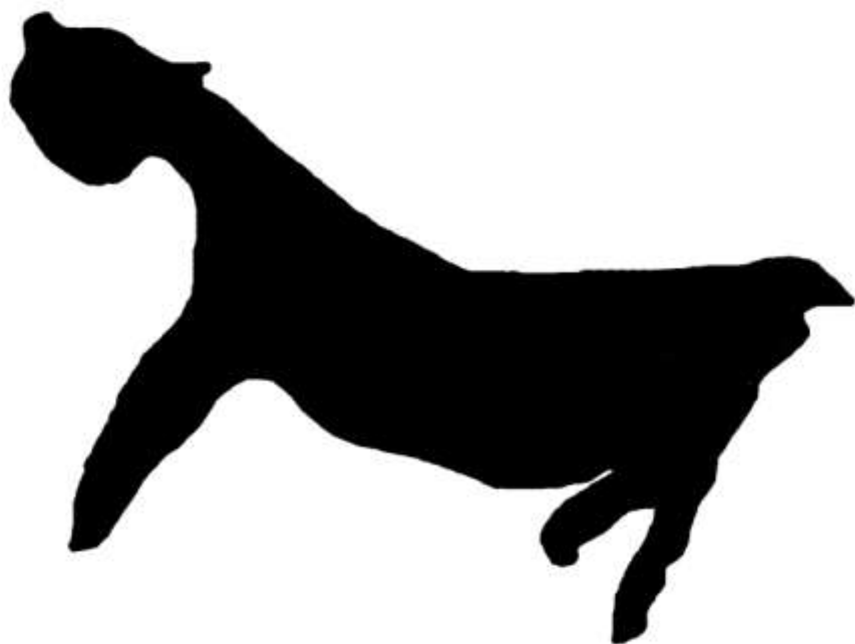
๕ ภาพบุคคลจับปลา ?

๖ ภาพสัตว์ (เลียงผา ?)

๗ ภาพสุนัข ?

- เพิงผาที่ ๒ อยู่ถัดจากเพิงผาแห่งแรกไปทางซ้ายมือราว ๓๐ เมตร โดยมีทางเดินแคบ ๆ เชื่อมถึงกัน มีขนาดใหญ่กว่าเพิงผาที่ ๑ โดยมีชานกว้างประมาณ ๓ เมตร ยาว ๒๐ เมตร สูง ๖.๒๐ เมตร จากเพิงผานี้สามารถมองเห็นพื้นที่ราบและแม่น้ำแควใหญ่ที่อยู่เบื้องล่าง และเมื่อมองจากเบื้องล่างขึ้นมาก็จะเห็นเพิงผาแห่งนี้ได้ชัดเจนเช่นกัน

ที่ผนังพบภาพเขียนสีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ในระดับความสูง ๒.๘ ไปจนถึง ๓ เมตร จากพื้นชาน วิธีการและสีที่ใช้วาดคล้ายคลึงกับเพิงผาที่ ๑ โดยวาดเป็นภาพบุคคลและสัตว์ ภาพเขียนส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่เลือนรางและชำรุดมาก สาเหตุจากน้ำฝนและผนังเพิงผาที่กะเทาะหลุดร่วงลงมาโดยธรรมชาติ

บริเวณที่พบภาพเขียนสีบนผนังหินเพิงผาที่ ๒

ภาพถ่ายบริเวณเพิงผาที่ ๒ แสดงจุดที่พบภาพเขียนสีบนผนังหินในตำแหน่งต่างๆ

ตำแหน่งที่ ๑ ภาพบุคคลกางแขน

ตำแหน่งที่ ๒ ภาพสัตว์มีเขาคล้ายวัว

ตำแหน่งที่ ๓ ภาพบุคคลกำลังวิ่งหนีจระเข้

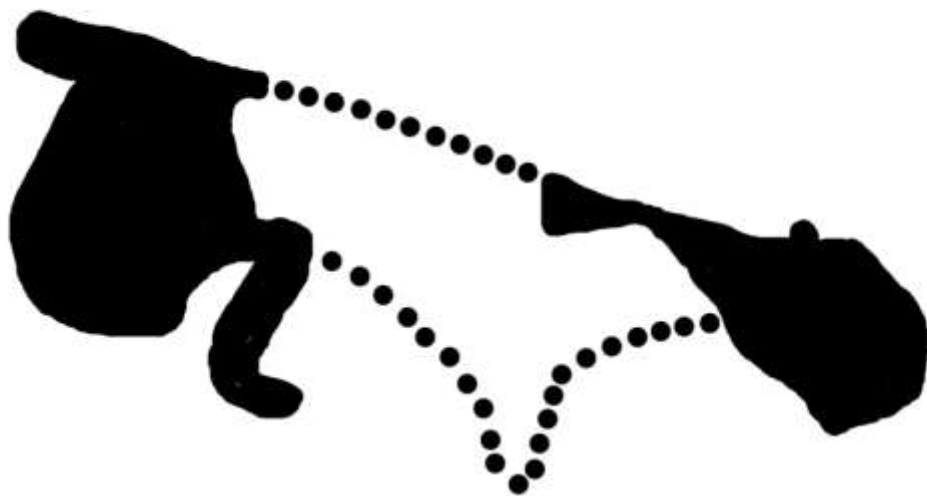
ตำแหน่งที่ ๔ ภาพบุคคล ?

ตำแหน่งที่ ๕ ภาพสัตว์นั่ง (คล้ายเสือ ?)

บทวิเคราะห์

การค้นพบภาพเขียนสีบนผนังหินภาพเหมือนหรือภาพเลียนแบบของจริงในประเทศไทย

ภาพเขียนสีบนผนังหินที่พบว่าเป็นภาพเหมือนหรือภาพเลียนแบบของจริงได้แก่ ภาพคน ภาพสัตว์และภาพแสดงวิถีชีวิตนั้นได้พบเกือบทุกภาคในประเทศไทย โดยใช้สีแดงเขียนบนผนังหินที่ค่อนข้างเรียบ ปัจจุบันได้มีการค้นพบภาพเขียนสีบนผนังหินภาพเหมือนหรือภาพเลียนแบบของจริง ดังนี้ (ความจริงยังมีอีกหลายบริเวณที่พบแต่ผู้เขียนไม่สามารถหาภาพเหล่านั้นมาได้ ดังนั้นภาพที่แสดงในที่นี้จึงเป็นตัวอย่างของภาพเขียนสีบนผนังหินภาพเหมือนหรือภาพเลียนแบบของจริงที่กระจายไปตามภูมิภาคต่างๆของประเทศไทย)

<u>แหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินภาพเหมือนที่พบในภาคกลาง</u>

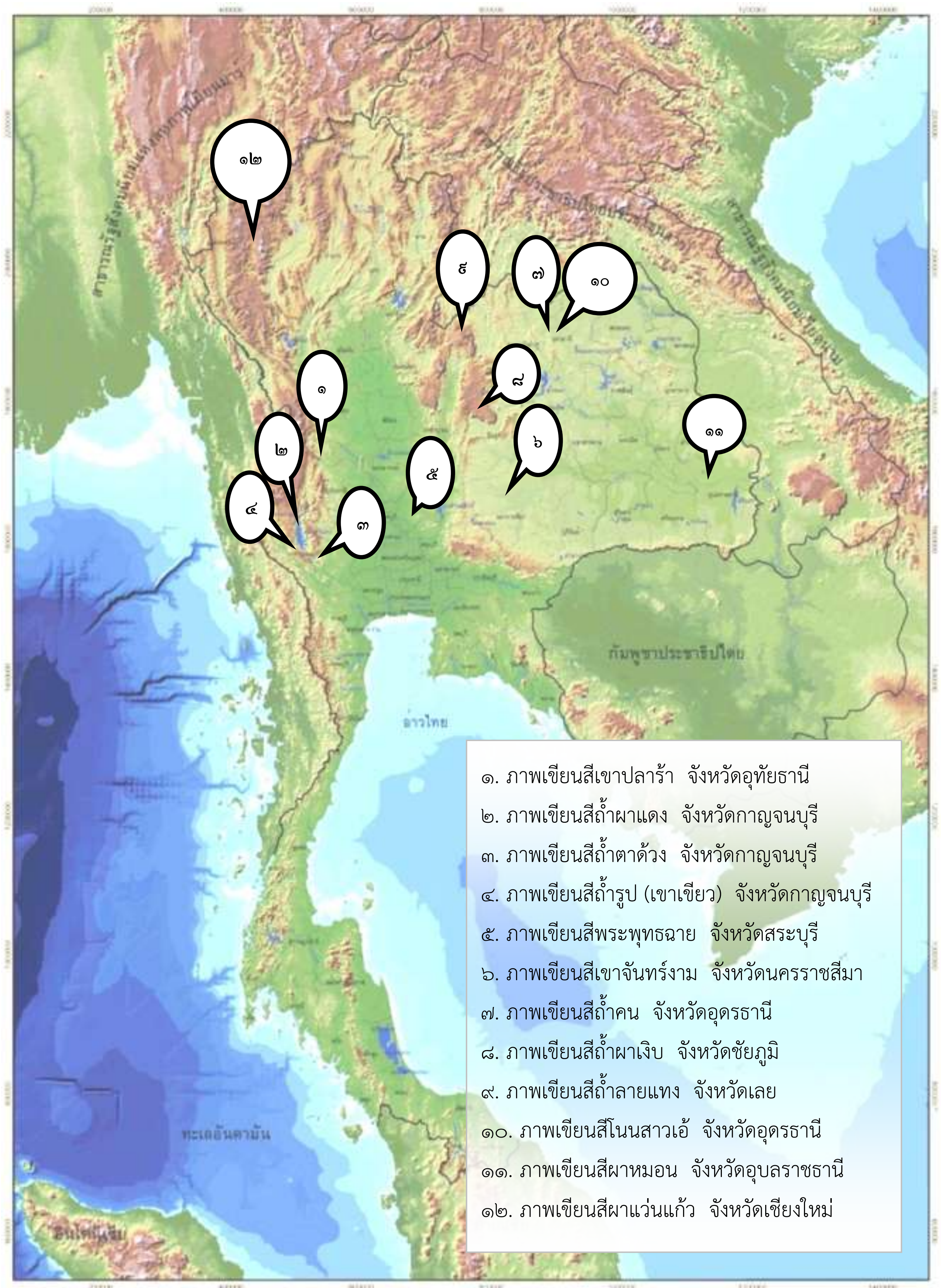
๑. เขาปลาร้า จังหวัดอุทัยธานี
๒. ถ้ำผาแดง จังหวัดกาญจนบุรี
๓. ถ้ำตาด้วง จังหวัดกาญจนบุรี
๔. ถ้ำรูป (เขาเขียว) จังหวัดกาญจนบุรี
๕. พระพุทธฉาย จังหวัดสระบุรี

<u>แหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินภาพเหมือนที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ</u>

๖. เขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา
๗. ถ้ำคน จังหวัดอุดรธานี
๘. ถ้ำผาเงิบ จังหวัดชัยภูมิ
๙. ถ้ำลายแทง จังหวัดเลย
๑๐. โนนสาวเอ้ จังหวัดอุดรธานี
๑๑. ผาหมอน จังหวัดอุบลราชธานี

<u>แหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินภาพเหมือนที่ภาคเหนือ</u>

๑๒. ผาแว่นแก้ว จังหวัดเชียงใหม่

อ่าวไทย
กัมพูชาประชาธิปไตย
ทะเลอันดามัน
๑. ภาพเขียนสีเขาปลาร้า จังหวัดอุทัยธานี
๒. ภาพเขียนสีถ้ำผาแดง จังหวัดกาญจนบุรี
๓. ภาพเขียนสีถ้ำตาด้วง จังหวัดกาญจนบุรี
๔. ภาพเขียนสีถ้ำรูป (เขาเขียว) จังหวัดกาญจนบุรี
๕. ภาพเขียนสีพระพุทธฉาย จังหวัดสระบุรี
๖. ภาพเขียนสีเขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา
๗. ภาพเขียนสีถ้ำคน จังหวัดอุดรธานี
๘. ภาพเขียนสีถ้ำผาเงิบ จังหวัดชัยภูมิ
๙. ภาพเขียนสีถ้ำลายแทง จังหวัดเลย
๑๐. ภาพเขียนสีโนนสาวเอ้ จังหวัดอุดรธานี
๑๑. ภาพเขียนสีผาหมอน จังหวัดอุบลราชธานี
๑๒. ภาพเขียนสีผาแว่นแก้ว จังหวัดเชียงใหม่

ภาพเขียนสีเขาปลาร้า จังหวัดอุทัยธานี

ภาพเขียนสีถ้ำผาแดง จังหวัดกาญจนบุรี

ภาพเขียนสีถ้ำตาด้วง จังหวัดกาญจนบุรี

ภาพเขียนสีถ้ำรูป (เขาเขียว) จังหวัดกาญจนบุรี

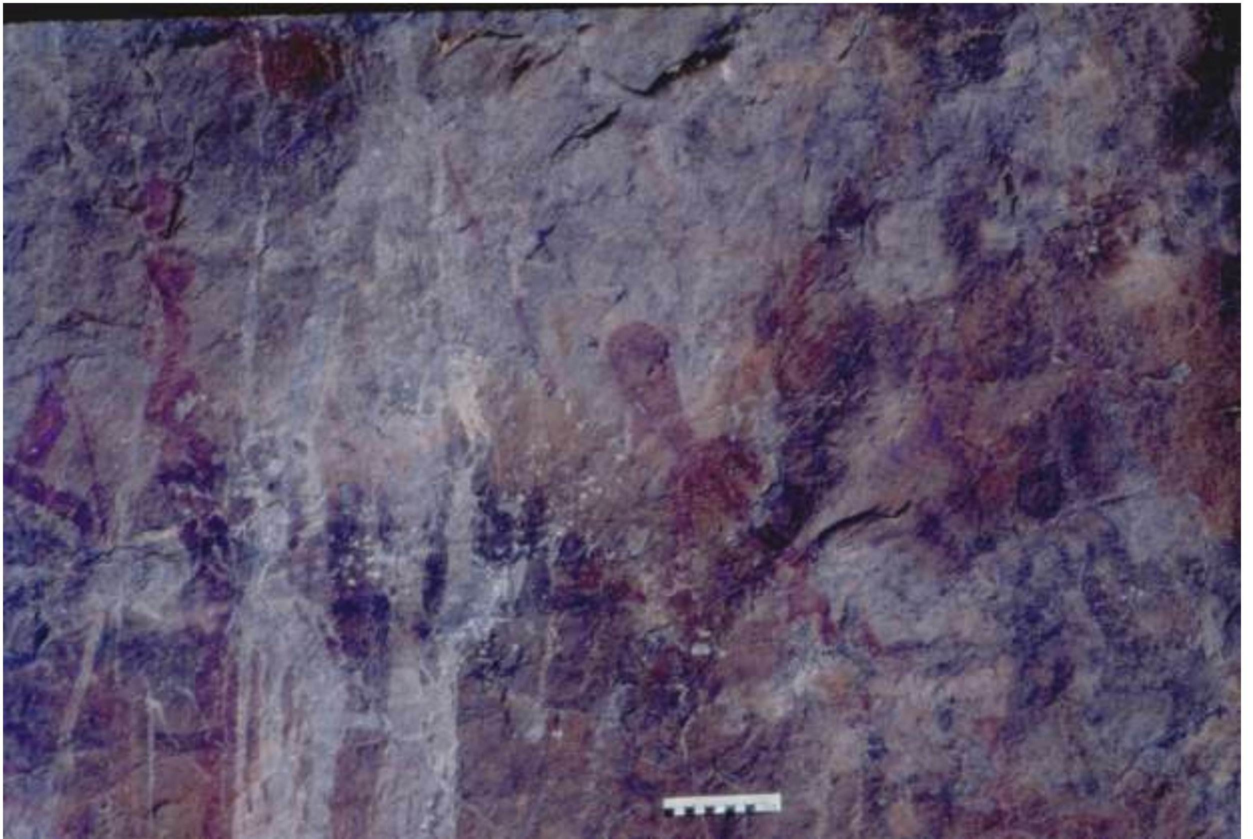
ภาพเขียนสีพระพุทธฉาย จังหวัดสระบุรี

ภาพเขียนสีเขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา

ภาพเขียนสีถ้ำคน จังหวัดอุดรธานี

ภาพเขียนสีถ้ำผาเงิบ จังหวัดชัยภูมิ

ภาพเขียนสีถ้ำลายแทง จังหวัดเลย

ภาพเขียนสีโนนสาวเอ้ จังหวัดอุดรธานี

ภาพเขียนสีผาแว่นแก้ว จังหวัดเชียงใหม่

ภาพเขียนสีถ้ำผาหมอน จังหวัดอุบลราชธานี

ข้อมูลสังเขปเกี่ยวกับเรื่องก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

จากการศึกษาเรื่องโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยและการแบ่งโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย โดยอำพัน กิจงาม (๒๕๕๒ , ๒๕๕๓ ก.) ได้แบ่งโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยโดยอาศัยชั้นความเจริญทางวัฒนธรรมและเทคโนโลยี (ตามตารางแสดงการแบ่งยุคโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย) ซึ่งจะเห็นได้ว่าในสังคมล่าสัตว์และหาของป่าตามธรรมชาติ ระยะที่ ๑ และ ๒ (สมัยหินเก่าและหินกลาง) นั้นแสดงวิถีชีวิตของชุมชนโดยการล่าสัตว์และหาของป่าตามธรรมชาติและอยู่ตามที่สูงตามถ้ำและเพิงผา ต่อมาในระยะที่ ๒ ตอนปลายจึงเริ่มมีการติดต่อกับชุมชนที่เจริญกว่าที่ใช้ขวานหินขัดและภาชนะดินเผา คำถามก็คือชุมชนในสังคมในสมัยนี้เป็นชุมชนที่พัฒนาตัวเองให้เจริญขึ้นได้หรือไม่

ต่อมาเมื่อถึงสมัยสังคมกสิกรรม ระยะที่ ๑ (สมัยหินใหม่) อายุประมาณ ๔,๕๐๐ – ๓,๕๐๐ ปีมาแล้ว ได้พบหลักฐานเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายของชุมชนกสิกรรมเริ่มแรกจากประเทศจีนตอนใต้สู่ประเทศไทยตามภูมิภาคต่างๆ เช่น ขวานหินขัด ลวดลายบนภาชนะดินเผาและที่น่าสนใจเป็นพิเศษ คือ การพบภาชนะดินเผาลายเขียนสีแดง ต่อมาถึงสมัยสังคมกสิกรรม ระยะที่ ๒ และ ๓ (สมัยสำริดและเหล็ก) ๓,๕๐๐ – ๑,๕๐๐ ปีมาแล้ว) สังคมในสมัยนี้เริ่มรู้จักทำและใช้สำริดและเหล็กซึ่งก็รับมาจากภายนอกประเทศไทย ไม่ได้พัฒนามาจากชุมชนในประเทศไทยแต่อย่างใด ดังนั้นจึงดูเหมือนว่าสังคมล่าสัตว์และหาของป่าธรรมชาติ ระยะที่ ๑ และ ๒ ในประเทศไทย จะมิได้พัฒนาความรู้ด้านเทคโนโลยีด้านโลหะเลย

ตารางแสดงการแบ่งโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

สมัย	สมัยย่อย	เทคโนโลยี	ระยะเวลา	ขั้นความเจริญทางวัฒนธรรม
สังคมล่าสัตว์และหาของป่าตามธรรมชาติ	ระยะที่ ๑	สมัยหินเก่า	๔๐๐,๐๐๐ – ๖๐๐,๐๐๐ ถึง ๑๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว	กลุ่มชนขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในถ้ำแบบครั้งคราว ไม่ถาวร เคลื่อนย้ายตามความสมบูรณ์ของแหล่งอาหารแต่ละฤดูกาล ล่าสัตว์นานาชนิดเป็นอาหารใช้เครื่องมือหินกะเทาะอย่างหยาบ แหล่งโบราณคดีสมัยนี้ส่วนมากพบบนที่สูงในเขตภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
	ระยะที่ ๒	สมัยหินกลาง	๑๐,๐๐๐ – ๔,๕๐๐ ปีมาแล้ว	ยังเป็นกลุ่มชนขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในถ้ำและเพิงผาและเคลื่อนย้ายตามแหล่งอาหารในแต่ละฤดูกาล ล่าสัตว์นานาชนิดเป็นอาหาร ใช้เครื่องมือหินกะเทาะหน้าเดียว (ฮัวบินเนียน) ในช่วงอายุ ๗,๐๐๐ – ๔,๕๐๐ ปีมาแล้ว กลุ่มชนบางกลุ่มได้ใช้ขวานหินขัดและภาชนะดินเผาแล้ว แต่บางกลุ่มก็พบว่าอยู่ในช่วงอายุ ๒,๐๐๐ – ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว แหล่งโบราณคดีสมัยนี้พบในบริเวณภาคเหนือ ภาคตะวันตก และภาคใต้
สังคมกสิกรรม	ระยะที่ ๑	สมัยหินใหม่	๔,๕๐๐ – ๓,๕๐๐ ปีมาแล้ว	กลุ่มชนขนาดเล็ก (ประมาณ ๑๐๐ – ๑๕๐ คน) อาศัยอยู่ตามพื้นราบใกล้ลำน้ำ มีการเพาะปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ เช่น ควาย วัว สุนัข หมู ไก่ แต่ก็ยังมีการล่าสัตว์ ดักสัตว์ และจับสัตว์น้ำอยู่ ใช้เครื่องมือหินขัด และเริ่มติดต่อกับชุมชนอื่นๆ มีประเพณีการฝังศพโดยใส่สิ่งของลงไปในหลุมศพ แหล่งโบราณคดีสมัยนี้พบในเขตภาคเหนือตอนบนและตอนล่าง ภาคกลาง ภาคตะวันตกละภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะที่แหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัด จังหวัดนครราชสีมา ได้พบว่าภาชนะดินเผามีลายเขียนสีแดงแล้วซึ่งเป็นหลักฐานที่แสดงว่าการเขียนภาพเขียนสีได้เริ่มเมื่อ ๔,๕๐๐ – ๓,๕๐๐ ปีมาแล้ว นอกจากนี้ยังพบว่ามีภาชนะดินเผาหลายแบบนั้นคล้ายคลึงกับแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย สันนิษฐานว่าชุมชนสังคมกสิกรรมนี้จะอพยพมาจากประเทศจีนตอนใต้มาตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบ และนำความเจริญต่างๆ มาด้วย
	ระยะที่ ๒	สมัยสำริด	๓,๕๐๐ – ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว	กลุ่มชนขยายตัวมากขึ้น (ประมาณ ๒๕๐ คน ต่อ ๑ แหล่ง) ในบริเวณที่ราบใกล้ลำน้ำ มีการเพาะปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ เช่น ควาย วัว หมู สุนัข และไก่ ล่าสัตว์นานาชนิด ดักสัตว์ และจับสัตว์น้ำ แต่ปริมาณลดลง ใช้เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยสำริด การค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับชุมชนอื่นขยายตัวมากขึ้น มีประเพณีการฝังศพโดยใส่สิ่งของลงไปในหลุมศพด้วยอย่างมีแบบแผนมากขึ้น แหล่งโบราณคดีสมัยนี้ส่วนมากพบในบริเวณภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ
	ระยะที่ ๓	สมัยเหล็ก	๒,๕๐๐ – ๑,๕๐๐ ปีมาแล้ว	กลุ่มชนมีขนาดใหญ่ขึ้นมาก (ประมาณ ๕๐๐ – ๒,๐๐๐ คน) และเพิ่มขึ้นในบริเวณพื้นที่ภูมิประเทศที่หลากหลาย เช่น พื้นราบและที่สูง มีการเพาะปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ แต่การล่าสัตว์นานาชนิดก็ยังคงดำเนินอยู่ การดักสัตว์และจับสัตว์น้ำลดปริมาณลงอย่างมาก หรือแทบไม่พบเลย เครื่องมือเครื่องใช้ทำด้วยเหล็ก การค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับชุมชนอื่นๆ ขยายตัวไปไกลมากถึงอินเดียและจีนได้แก่ลูกปัดหินและลูกปัดแก้ว มีเกลือสินเธาว์เป็นทรัพยากรที่สำคัญ การฝังศพมีแบบแผนมากขึ้นกว่าเก่า และอาจมีระบบหัวหน้าเกิดขึ้นแล้ว พร้อมเข้าสู่สมัยกึ่งก่อนประวัติศาสตร์ และพร้อมรับอารยธรรมภายนอก แหล่งโบราณคดีในสมัยนี้พบในบริเวณภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันตก

การศึกษาเรื่องภาพเขียนสีบนผนังหินในอดีต

ภาพเขียนสีบนผนังหินเป็นผลงานที่ชุมชนในอดีตถ่ายทอดความรู้สึกออกมา ซึ่งอาจจะแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม แนวความคิด ความเชื่อถือและประเพณีต่างๆ แต่บางภาพก็ไม่สะท้อนให้ความรู้สึกอะไรเลย การศึกษาภาพเขียนสีภาพเขียนสีบนผนังหินนั้น ทำได้หลายวิธีโดยอาศัยลักษณะภายนอกอย่างกว้างๆ เช่น เทคนิคการเขียนภาพ ลักษณะหรือรูปร่างของภาพเขียนสีที่ใช้เขียน

อำพัน กิจงาม (๒๕๓๗, ๒๕๕๓ ข.) และปรีชา กาญจนาคม (๒๕๑๕ , ๒๕๒๑ , ๒๕๔๐) ได้รวบรวมบทความต่างๆ ที่ศึกษาเรื่องภาพเขียนสีบนผนังหินในประเทศไทยในแง่มุมต่างๆ กล่าวคือ

๑. ศึกษาเทคนิควิธีการเขียนภาพ

๑.๑ เทคนิคการเตรียมพื้นผนัง

เทคนิคในการเตรียมพื้นผนังสำหรับเขียนภาพเขียนสี มีการเตรียมพื้นผนังบริเวณที่เขียนภาพเขียนสีให้เรียบร้อยเสียก่อน โดยใช้ของมีคมที่มีความแข็งและคม ซึ่งน่าจะเป็นโลหะที่ทำเป็นขวานหรือสิ่วมากกว่า เครื่องมือที่ทำด้วยหินหรือวัตถุอย่างอื่น เพราะสังเกตจากรอยแต่งผนังถ้ำบางแห่งที่มีก้อนกรวดฝังอยู่ในเนื้อหินจะถูกของมีคมตัดขาดจนเรียบเสมอไปกับหินส่วนอื่น และพื้นหินบริเวณที่เขียนภาพก็จะเรียบเสมอกัน แต่บางแห่งก็พบว่าไม่ได้มีการตระเตรียมพื้นที่แต่อย่างใด

๑.๒ การคัดลอกภาพเขียน

นอกจากภาพถ่ายแล้วก็ได้มีการคัดลอกภาพเขียนโดยใช้ผ้าพลาสติกขาวใส วางทาบเข้ากับผนังถ้ำแล้วใช้พู่กันจุ่มสีน้ำมันสีดำเขียนตามรอยของภาพเขียนนั้นให้ได้ตามขนาดของเส้นเหล่านั้นแล้วปล่อยทิ้งไว้จนกว่าสีจะแห้ง เมื่อสีแห้งดีแล้ว ก่อนจะพับเก็บควรเอาแป้งมันโรยให้ทั่วเพื่อกันสีติดกัน

๑.๓ สีที่ใช้เขียน

ภาพเขียนสีทั้งหมดที่พบใช้สีแดงทั้งสิ้น (heamatite) ซึ่งสีที่เขียนนั้นคงจะเอาดินลูกลัง (สนิมของแร่เหล็ก) มากรองเอาแต่ส่วนที่ละเอียดที่สุด แล้วผสมกับยางไม้หรือไขมันสัตว์

๑.๔ อุปกรณ์ที่ช่วยในการเขียนภาพ

ควรจะใช้กิ่งไม้ทุบปลายข้างหนึ่งทำเป็นพู่กันหรืออาจจะใช้เส้นผมหรือขนสัตว์มัดทำเป็นพู่กันก็ได้ ขนาดความกว้างของเส้นที่เขียนภาพประมาณ ๑ เซนติเมตร แต่บางทีก็ใหญ่กว่าหรือเล็กกว่านั้นเล็กน้อย

๒. ศึกษาลักษณะและความหมายของภาพ

จากการสำรวจภาพเขียนสีบนผนังหินสามารถแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีความหมายต่างกันไป เช่น ภาพสัตว์อาจหมายถึงความอุดมสมบูรณ์เขียนขึ้นเนื่องในพิธีกรรม ภาพคนอาจหมายถึงเหตุการณ์

ในสมัยนั้นๆ ภาพมืออาจหมายถึงความเป็นเจ้าของหรือการเดินทางไปถึงและภาพเรขาคณิตซึ่งไม่ทราบความหมายว่าคืออะไร

๓. ศึกษาอายุภาพเขียนสีและคนในสมัยใดเป็นผู้เขียนภาพ

แต่เดิมนั้นนักโบราณคดีเชื่อกันว่าภาพเขียนสีที่พบในประเทศไทยนั้นมีอายุประมาณ ๒๕,๐๐๐ – ๓๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว ซึ่งตรงกับสมัยหินเก่าตอนปลาย ทั้งนี้เพราะได้รับความคิดจากยุโรปซึ่งพบภาพเขียนสีบนผนังหินในสมัยหินเก่าตอนปลายที่ประเทศฝรั่งเศส และประเทศสเปนมีอายุอยู่ในระหว่างเวลาดังกล่าวโดยไม่ได้คำนึงถึงว่าในประเทศไทยนั้นไม่เคยพบแหล่งโบราณคดีสมัยหินเก่าตอนปลายเลยนอกจากการสำรวจพบเครื่องมือที่คิดว่าเป็นชุมชนสมัยหินเก่าที่ดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ดังนั้นความเชื่อหรือความคิดที่ว่าภาพเขียนสีบนผนังหินในประเทศไทย เขียนเมื่อหมื่นปีมาแล้วจึงน่าจะมีการพิสูจน์กันต่อไป

นอกจากนี้ ชิน อยู่ดี (๒๕๑๔ , ๒๕๑๗), ปรีชา กาญจนาคม (๒๕๑๕ , ๒๕๒๑ , ๒๕๔๐), สุรพล ดำริห์กุล (๒๕๒๑) และบังอร กรโกวิท (๒๕๑๙) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องการกำหนดอายุและผู้เขียนสีบนผนังหินไว้ว่าภาพเขียนสีบนผนังหินในประเทศไทยคงจะมีอายุร่วมสมัยกับวัฒนธรรมบ้านเชียง เพราะสีที่ใช้และลวดลายของภาพที่เขียนบนผนังบางแห่ง มีลักษณะคล้ายกับสีและลวดลายที่เขียนบนภาชนะดินเผาของวัฒนธรรมบ้านเชียง และเทคนิคการเตรียมผนังหินบางแห่งนั้นใช้ของแข็งและของมีคมซึ่งน่าจะเป็นโลหะ จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น จึงทำให้ ชิน อยู่ดี, ปรีชา กาญจนาคม, สุรพล ดำริห์กุล และบังอร กรโกวิท สันนิษฐานว่าคนที่เขียนภาพสีบนผนังหินในประเทศไทยควรจะอยู่ในยุคโลหะ (๔,๐๐๐ – ๕,๐๐๐ ปีมาแล้ว)

อายุและผู้เขียนภาพเขียนสีบนผนังหินในประเทศไทย

อำพัน กิจงาม (๒๕๓๗ , ๒๕๕๓) ได้ตั้งสมมติฐานว่าภาพเขียนสีบนผนังหินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีหลายลักษณะ เช่น ภาพเรขาคณิต ภาพฝ่ามือ และภาพเหมือนหรือภาพเลียนแบบของจริง เช่น ภาพวัว ภาพบุคคล ภาพความเป็นอยู่ ภาพเหล่านี้น่าจะเขียนขึ้นทีละตอนจากง่ายไปหายาก ได้แก่

๑. ภาพเรขาคณิต

๒. ภาพมือ

๓. ภาพเหมือนหรือภาพเลียนแบบของจริง

ภาพเรขาคณิตเป็นภาพที่เป็นภาพสัญลักษณ์ ที่อาจจะเป็นภาพที่ง่ายที่สุดในการเขียน ต่อมาจึงได้พัฒนาเขียนภาพมือซึ่งมีหลายวิธีและเป็นภาพที่ยากขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง และพัฒนาเป็นภาพที่ยากที่สุดเป็นภาพเหมือนหรือภาพเลียนแบบของจริง แต่เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ในปัจจุบันนี้ยังไม่มีนักวิชาการท่านใดศึกษาระยะเวลาของการเขียนภาพทั้ง ๓ แบบที่กล่าวมาข้างต้น

การกำหนดอายุภาพเขียนสีบนผนังหินในประเทศไทย (อำพัน กิจงาม : ๒๕๓๗ , ๒๕๕๓) ได้ดำเนินการในแหล่งโบราณคดีภาพเขียนสี ๒ แหล่ง คือ

๑. แหล่งภาพเขียนสีผาฆ้อง บ้านห้วยส้มใต้ ตำบลผานกเค้า อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย ขุดค้นโดยโครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาพเขียนสีบนผนังหินเป็นรูปวัวหรือภาพเหมือนจริง จากการกำหนดอายุตัวอย่างถ่านโดยทางวิทยาศาสตร์ที่เก็บมาจากชั้นดินที่ ๒ ซึ่งเป็นชั้นดินที่เกิดขึ้นหลังจากการเขียนภาพเขียนสีบนผนังหิน ได้ค่าอายุ ๖๔๔ ± ๕๐ ปีมาแล้ว (๖๐๐ – ๗๐๐ ปีมาแล้ว) ซึ่งหมายความว่าภาพเขียนสีบนผนังหินรูปวัวที่ผาฆ้องเขียนขึ้นเมื่อ ๖๐๐ – ๗๐๐ ปีมาแล้วหรือเขียนขึ้นก่อนระยะเวลานี้ ซึ่งก็ไม่ทราบว่าเขียนขึ้นก่อนนานเท่าใด

๒. แหล่งภาพเขียนสีผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักโบราณคดี ได้ทำการขุดค้นทั้งหมด ๗ หลุม ในบริเวณต่างๆ กัน ในบริเวณผาหมอนน้อย ซึ่งมีภาพเขียนสีบนผนังหินเป็นภาพแสดงการเพาะปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ และล่าสัตว์ หรือภาพเหมือนจริง การขุดค้นพบโบราณวัตถุ เช่น กระดูกสัตว์ เศษภาชนะดินเผา และก้อนสี (heamatite) นอกจากนี้ยังได้พบตัวอย่างถ่านซึ่งนำไปกำหนดอายุโดยทางวิทยาศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยไวคาโต ประเทศนิวซีแลนด์ ได้ค่าอายุ ๑,๑๑๐ ± ๕๐ ปีมาแล้ว (๑,๐๖๐ – ๑๑๖๐ ปีมาแล้ว)

ค่าอายุที่ได้จากแหล่งภาพเขียนสีทั้ง ๒ แหล่งทำให้ อำพัน กิจงาม (๒๕๓๗ , ๒๕๕๓) มีความเห็นว่าภาพเขียนสีบนผนังหินประเภทภาพเหมือนจริงน่าจะมีอายุอยู่ในระหว่าง ๖๐๐ – ๑,๒๐๐ ปีมาแล้ว

ดังนั้นในครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ อำพัน กิจงาม (๒๕๓๗) มีความเห็นในเรื่องอายุและใครคือผู้เขียนภาพเขียนสีบนผนังหินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า ภาพเขียนสีบนผนังหินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการเขียนที่น่าสนใจอยู่ ๓ ลักษณะ คือ ภาพเรขาคณิต ภาพมือ และภาพเหมือน หรือภาพเลียนแบบของจริง ซึ่งภาพเขียนสีบนผนังหินที่พบเหล่านี้ น่าจะมีการเขียนขึ้นมานานแล้ว ซึ่งอาจจะเขียนขึ้นก่อนการตั้งถิ่นฐานชุมชนสมัยกสิกรรมบนพื้นราบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อายุประมาณ ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว) โดยเริ่มจากการเขียนภาพเรขาคณิต ภาพมือ และภาพเหมือน หรือภาพเลียนแบบของจริง โดยเฉพาะภาพเหมือนหรือภาพเลียนแบบของจริง น่าจะมีอายุระหว่าง ๖๐๐ – ๑,๒๐๐ ปีมาแล้ว ตามผลการกำหนดอายุที่แหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินที่ผาฆ้อง จังหวัดเลย และที่แหล่งภาพเขียนสีผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี ส่วนใครคือผู้เขียนภาพเขียนสีบนผนังหินที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น อำพัน กิจงาม (๒๕๓๗) สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความเป็นอยู่โดยการล่าสัตว์และหาของป่าจากธรรมชาติมาเป็นอาหาร และสร้างผลงานศิลปะบนผนังหินเรื่อยมาจนเลิกเขียนภาพบนผนังหินในที่สุด ซึ่งการสิ้นสุดการเขียนภาพภาพเขียนสีบนผนังหินอาจเป็นเพราะชุมชนเร่ร่อนเหล่านั้นได้ผสมผสานกับชุมชนที่เจริญกว่า ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้นมา

แนวความคิดของอำพัน กิจงาม ในเรื่องอายุของภาพเขียนสีบนผนังหินลืมนึกถึงเรื่องหนึ่งคือชุมชนเร่ร่อนได้รู้จักเทคนิควิธีเขียนภาพเขียนสีบนผนังหินได้อย่างไร ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ อำพัน กิจงาม

(๒๕๕๓) ได้เปลี่ยนแนวความคิดในเรื่องอายุและใครคือผู้เขียนภาพเขียนสีบนผนังหินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีแนวความคิดใหม่ว่าภาพเขียนสีลักษณะต่างๆ ทั้ง ๓ แบบที่กล่าวมาข้างต้น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย น่าจะเขียนขึ้นในสมัยหินใหม่ (สังคมกสิกรรมแรกเริ่ม) มีอายุประมาณ ๔,๕๐๐ – ๓,๕๐๐ ปีมาแล้ว เพราะมีหลักฐานใหม่เกี่ยวกับการค้นพบภาพเขียนสีประเภทภาพเหมือนหรือภาพเลียนแบบของจริงบนผนังหิน ของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ (สมัยหินใหม่ อายุประมาณ ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว) ทางตอนใต้ของประเทศจีน (มาลินี คัมภีรญานนท์ : ๒๕๓๐) และในระยะเวลานี้ได้มีการอพยพของชุมชนที่มีประสบการณ์ (พวกออสโตรเอเชียติก) เขียนภาพเหมือนทางตอนใต้ของจีนได้เริ่มอพยพเข้าสู่ดินแดนประเทศไทยและนำเทคนิคการเขียนสีบนผนังหินมาเผยแพร่ก็เป็นได้

การพบภาพเขียนสีบนผนังหินโดยเฉพาะภาพเหมือนหรือภาพเลียนแบบของจริง เช่น ภาพบุคคล ฯลฯ ที่กล่าวมานี้ในประเทศไทยได้มีการค้นพบหลายแห่งเช่นในภาคกลาง และภาคตะวันตก พบที่เขาปลาร้า จังหวัดอุทัยธานี ถ้ำเขาแดง ถ้ำตากว้าง และถ้ำรูปเขาเขียวในเขตจังหวัดกาญจนบุรี พระพุทธฉาย จังหวัดสระบุรี ฯลฯ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบที่เขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา ถ้ำผาเงิน ๒ จังหวัดชัยภูมิ ถ้ำลายแทง จังหวัดเลย ถ้ำคนและโนนสาวเอ้ จังหวัดอุดรธานี ผาหมอน จังหวัดอุบลราชธานี ฯลฯ ในภาคเหนือพบที่ผาแว่นแก้ว จังหวัดเชียงใหม่ ฯลฯ ภาพเขียนบนผนังหินภาพเหมือน (โดยเฉพาะภาพบุคคล) เหล่านี้ผู้เขียนคิดว่าน่าจะเขียนขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน กล่าวคือ เทคนิคและวิธีการเขียนภาพสีบนผนังหินภาพเหมือน น่าจะมาจากชุมชนที่รู้จักเขียนภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ (สมัยหินใหม่) ทางประเทศจีนตอนใต้ ความคิดนี้สอดคล้องกับงานโบราณคดีเรื่อง โบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยและการแบ่งโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยของอำพัน กิจงาม (๒๕๕๒ , ๒๕๕๓ ก.) ที่กล่าวไว้ว่าในสมัยหินใหม่ (สังคมกสิกรรมเริ่มแรก) ในประเทศไทยได้มีชุมชนจากประเทศจีนตอนใต้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยโดยเข้ามาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและทางภาคเหนือ และแพร่กระจายไปสู่บริเวณอื่นๆ ดังนั้นความรู้ด้านเทคนิคและวิธีการเขียนภาพสีคงจะเป็นชุมชนที่มาจากประเทศจีนตอนใต้เป็นผู้นำมา หลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นก็คือการเขียนสีบนภาชนะดินเผาของชุมชนสมัยหินใหม่ที่แหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัด จังหวัดนครราชสีมา ที่มีอายุประมาณ ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ในประเทศไทยมีการขุดค้นเชิงวิชาการน้อยมากและก็ไม่มีงบประมาณสนับสนุนอย่างจริงจัง ซึ่งหากทำกันอย่างจริงจังแล้วเราคงจะพบแหล่งโบราณคดีสมัยหินใหม่ในประเทศไทยที่ชุมชนในสมัยนั้นรู้จักเทคนิคและวิธีการเขียนภาพเขียนสีบนภาชนะดินเผาอีกหลายแห่ง

คำถามสุดท้ายใครคือผู้เขียนภาพเขียนสีบนผนังหินที่พบในประเทศไทย ซึ่งข้อมูลเบื้องต้น ทราบว่ามีชุมชนยุคก่อนประวัติศาสตร์ดั้งเดิมที่เร่ร่อนในประเทศไทยมีหลายกลุ่มที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย เช่น ชุมชนที่ใช้ขวานหินกะเทาะในภาคเหนือ ภาคตะวันตก ภาคใต้ และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่อมาเมื่อชุมชนสมัยหินใหม่ (ชุมชนสังคมกสิกรรมแรกเริ่ม) ได้อพยพจากประเทศจีนตอนใต้เข้าสู่ประเทศไทยในภูมิภาคต่างๆ (อำพัน กิจงาม : ๒๕๕๒ , ๒๕๕๓ ก.) กลุ่มชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยที่เร่ร่อนจึงรับความเจริญจากกลุ่มชนสมัยหินใหม่ โดยเฉพาะเรื่องเทคนิคและวิธีการเขียนภาพเขียนสี ส่วนเรื่องการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์นั้น ชุมชน

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เร่ร่อนในประเทศไทยไม่น่าจะรับความเจริญเหล่านี้ได้ ทั้งนี้เป็นเทคนิควิธีการที่สับสนและเจริญมากแล้ว ดังนั้นอำพัน กิจงาม (๒๕๕๓ ข.) จึงเชื่อว่าผู้เขียนภาพบนผนังหินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย จึงน่าจะเป็นพวกชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เร่ร่อนและพวกชุมชนสังคมกสิกรรมรุ่นแรก (สมัยหินใหม่) ในประเทศจีนตอนใต้ที่อพยพมาสู่ประเทศไทย เป็นผู้ถ่ายทอดเทคนิควิธีการและการเขียนภาพเขียนสีให้แก่ชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เร่ร่อนเหล่านั้น

ข้อสันนิษฐานว่าชุมชนที่เขียนภาพเขียนสีบนผนังหินในประเทศไทยเป็นชาวพื้นราบ (สังคมกสิกรรม) นั้น ก็ไม่น่าจะถูกต้องเพราะจากการขุดค้นที่แหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินผาแต้ม (อำพัน กิจงาม : ๒๕๓๗) ได้พบหลักฐานของการอยู่อาศัยของชุมชนเร่ร่อนกล่าวคือ ได้พบกระดูกสัตว์ที่เป็นสัตว์ป่าเช่น วัวป่า กวางป่า หมูป่า นอกจากนี้ยังพบสัตว์ที่อาศัยอยู่ตามธรรมชาติ เช่น หอย ปู สัตว์เหล่านี้ถูกล่าและเก็บมาเป็นอาหาร ไม่พบร่องรอยของสัตว์เลี้ยงเลย ส่วนภาชนะดินเผาที่พบนั้นจากการวิเคราะห์ไม่พบส่วนผสมของแกลบข้าว ซึ่งก็แตกต่างจากภาชนะดินเผาของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์สังคมกสิกรรมที่นิยมใส่แกลบข้าวในดินเพื่อทำภาชนะดินเผา หลักฐานเช่นนี้ก็พบจากแหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินที่ผาฆ้อง จังหวัดเลย เช่นกัน กล่าวคือกระดูกสัตว์และเศษภาชนะดินเผาที่พบจากการขุดค้นนั้น เมื่อได้มีการวิเคราะห์แล้วพบว่ากระดูกสัตว์ที่พบส่วนมากเป็นสัตว์ป่าและนำมาจากธรรมชาติเช่น กวางป่า ละอง/ละมั่ง วัว หนู และหอย ส่วนเศษภาชนะดินเผาพบว่าไม่มีแกลบข้าวผสมเช่นเดียวกับที่พบจากแหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินที่ผาแต้ม เหตุผลอีกประการหนึ่งแหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินส่วนมากจะอยู่ไกลจากแหล่งโบราณคดีสังคมกสิกรรมบนพื้นที่ราบมาก จึงเป็นไปไม่ได้ที่ชุมชนสังคมกสิกรรมบนพื้นที่ราบจะเป็นผู้เขียนภาพเขียนสีบนผนังหินเหล่านั้น

บทสรุป

ภาพเขียนสีบนผนังหินเขาวังกุลาเป็นภาพเหมือนหรือภาพเลียนแบบของจริง สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าตะวันตกของประเทศไทยที่เอื้ออำนวยต่อการอยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ ดังจะเห็นได้จากภาพสัตว์นานาชนิดที่ถูกถ่ายทอดไว้บนผนังได้แก่ ปลา ไก่ เลียงผา วัว (หรือควาย ?) สุนัข เสือและจระเข้ เป็นต้น

เนื่องจากเพิงผาที่พบภาพเขียนสีบนผนังหินเขาวังกุลา อยู่บนเขาลูกเดียวกันกับถ้ำตาด้วงที่เคยมีการค้นพบภาพเขียนสีบนผนังหินมาก่อนหน้านี้ จึงเป็นไปได้ว่ากลุ่มคนที่เขียนภาพบนผนังหินทั้ง ๒ แห่งน่าจะมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด หรืออาจเป็นคนกลุ่มเดียวกันที่กระจายตัวเป็นชุมชนขนาดใหญ่อยู่รายรอบเขาวังกุลา ซึ่งในบริเวณนี้น่าจะยังมีแหล่งภาพเขียนสีบนผนังหินในลักษณะเดียวกันที่ยังสำรวจไม่พบหลงเหลืออยู่อีก

สำหรับความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพเขียนสีบนผนังหินที่เขาวังกุลา ในเรื่องอายุ และใครคือผู้เขียนภาพนั้น ผู้เขียนเห็นด้วยกับอำพัน กิจงาม (๒๕๕๓ ข.) ที่เชื่อว่าการเขียนภาพเขียนสีบนผนังหินในประเทศไทย

น่าจะเขียนขึ้นในสมัยหินใหม่ (สังคมกสิกรรมแรกเริ่ม) มีอายุประมาณ ๔,๕๐๐ – ๓,๕๐๐ ปีมาแล้ว อย่างไรก็ตามผู้เขียนคิดว่าการพิสูจน์สมมติฐานนี้ต้องใช้เทคนิควิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วยในการกำหนดอายุ ซึ่งในขณะนี้ยังไม่มีวิธีการใดๆ เลย แต่หากในอนาคตมีการค้นพบเทคนิควิธีการกำหนดอายุภาพเขียนสีบนผนังหินได้แล้ว สมมติฐานข้างต้นก็จะกระจ่างขึ้น

หนังสืออ้างอิง

กรมทางหลวง. ๒๕๕๔. **แผนที่ทางหลวงประเทศไทยฉบับปรังปรุงใหม่**. กรุงเทพฯ.

กรมแผนที่ทหาร. ๒๕๑๘. **แผนที่จากภาพถ่ายทางอากาศ**. มาตราส่วน 1 : 50000 พิมพ์ครั้งที่ 1 - RTSD ลำดับชุด L 7017 ระวาง 4837 IV

ชิน อยู่ดี. ๒๕๑๔. **ภาพเขียนสีผนังถ้ำก่อนประวัติศาสตร์พบในประเทศไทย.** นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่มที่ ๒ หน้า ๔๙

ชิน อยู่ดี. ๒๕๑๗. **ภาพเขียนสีสมันก่อนประวัติศาสตร์ : อดีต.** ฝ่ายวิชาการนักศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร

บังอร กรโกวิท. ๒๕๑๙. **ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านผือ.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ปรีชา กาญจนาคม. ๒๕๑๕. **ภาพเขียนสีและภาพแกะสลักสมัยก่อนประวัติศาสตร์.**วารสารโบราณคดี ปีที่ ๔ เล่มที่ ๒ หน้า ๒๓๖

ปรีชา กาญจนาคม. ๒๕๒๑. **ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.** วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปีที่ ๑๐ เล่มที่ ๒

ปรีชา กาญจนาคม. ๒๕๔๐. **อาจารย์ปรีชา กาญจนาคม กับแหล่งภาพเขียนสีบนผนังถ้ำ** ที่ระลึกในวันเกษียณอายุราชการ วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๐ (สำเนาเอกสาร)

มาลินี คัมภีรญานนท์. ๒๕๓๐. **ภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ซางหยวน มณฑลหยุนหนาน.** วารสารเมืองโบราณคดี เมษายน – มิถุนายน ๒๕๓๐ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่๒ หน้า ๙๕ – ๑๐๑

วสันต์ เทพสุริยานนท์. ๒๕๕๒. **ภาพเขียนสีแห่งใหม่ในจังหวัดกาญจนบุรี**. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๕๒ ฉบับที่ ๓.

สุรพล ดำริห์กุล. ๒๕๒๑. **ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในอุดรธานี.** วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ หน้า ๒๗ – ๕๐.

อำพัน กิจงาม. ๒๕๕๒. **โบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย** (พิมพ์ดีด).

อำพัน กิจงาม. ๒๕๓๗. **ภาพเขียนสีบนผนังหินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: อายุและผู้เขียน** นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๕ กันยายน – ตุลาคม ๒๕๓๗ หน้า ๕๙ – ๘๐

อำพัน กิจงาม. ๒๕๕๓ ก. **การแบ่งโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย** นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๕๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ หน้า ๕๔- ๗๑

อำพัน กิจงาม. ๒๕๕๓ ข. **การเขียนภาพเขียนสีบนผนังหินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๕๓ ฉบับที่ ๖ พฤศจิกายน – ธันวาคม ๒๕๕๓ หน้า ๕๖ - ๖๕

เว็บไซต์

www.google.com/earth/index.html